

Ewa Małachowicz*

*Fontanna Neptuna
z placu Nowy Targ we Wrocławiu*

*The Fountain of Neptune
from Nowy Targ Square in Wrocław*

Pomysł rekonstrukcji wrocławskiej Fontanny Neptuna odżył w 2010 r., kiedy to w trakcie badań archeologicznych odkopane zostały liczne relikty tegoż zabytku, znanego dotąd jedynie ze źródeł ikonograficznych. Dzięki wykopaliskom prowadzonym przez zespół archeologów z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego (pod kierunkiem prof. Jerzego Piekalskiego) znana jest dzisiaj dokładna pierwotna lokalizacja obiektu oraz liczne fragmenty detalu rzeźbiarskiego¹. Te ostatnie umożliwiają częściową weryfikację stopnia dokładności i wierności graficznych przedstawień fontanny oraz uzupełniają informacje, których dostarczają liczne przedwojenne fotografie. Tym samym wzbogaca się wiedza o jednym z ważnych dla historii pl. Nowy Targ, jeśli nie dla całego miasta, elemencie małej architektury. Zniszczona podczas wojny Fontanna Neptuna stanowiła centralny element placu, którego dzisiejsze modernistyczne formy znacząco odbiegają od wcześniejszej koncepcji urbanistycznej i nadal pozostają dyskusyjne, mając liczne grono swych zwolenników oraz przeciwników. Okazją do prezentacji Fontanny Neptuna jest również to, iż od przyznania prof. Wojciechowi Witkiewiczowi nagrody „Ambasador Wrocławia” (2010) torso postaci Neptuna oczekuje na wyeksponowanie we wrocławskim Parku Staromiejskim.

The idea of reconstruction of the Fountain of Neptune in Wrocław was revived in 2010 when numerous remnants of that monument, which earlier was known only from iconographic sources, were found during archeological works. As a result of excavations conducted by a team of archeologists from the Institute of Archeology at the University of Wrocław (under directorship of Professor Jerzy Piekalski) the exact original location of the structure and numerous fragments of sculptural details are known today¹. Those details are the basis of partial verification of the degree of accuracy and faithfulness of graphic images of the fountain and they complete the information provided by a number of pre-war photographs. Consequently, they provide additional knowledge of one of the elements of street architecture crucial for the history of Nowy Targ Square, if not for the whole city. The Fountain of Neptune, which was destroyed during the war, was the central element of the square whose modern forms significantly deviate today from the earlier, historical urban conception and still remain controversial, with as many advocates as opponents. Another reason of the presentation of the Fountain of Neptune is also the fact that since 2010 when Professor Wojciech Witkiewicz was presented with the “Ambassador of Wrocław Award” the torso of the figure of Neptune has been waiting for its exposition in Wrocław Staromiejski Park.

* Uniwersytet Karola w Pradze / Charles University in Prague.

¹ Badania architektoniczno-rzeźbiarskie wykonał zespół pod kierunkiem dr. inż. arch. Macieja Małachowicza. Jego częścią jest również graficzna rekonstrukcja Fontanny Neptuna autorstwa mgr. inż. arch. Rafała Karnickiego.

¹ The architectural and sculptural research was conducted by the team of dr inż. arch. Maciej Małachowicz. It also included a graphic reconstruction of the Fountain of Neptune by mgr inż. arch. Rafał Karnicki.

Dawna wrocławska Fontanna Neptuna stała na południowej stronie pl. Nowy Targ, zapewne w miejscu wcześniejszego użytkowego ujęcia wodnego. Wykonana została na zamówienie wrocławskiej Rady Miejskiej w roku 1732 przez przedsiębiorcę kamieniarskiego Jana Adama Karingera [5, s. 143–145] oraz współpracujących z nim: rzeźbiarza Jana Jakuba Bauera i kamieniarza Jana Baptistę Lembergera. Za wykonane prace zapłacono kwotę 2086 talarów [6, s. 135]. Za autora figury Neptuna, a zapewne i pozostałych przedstawień figuralnych uchodzi Bauer, znany również jako autor wystroju organów kościoła św. Mikołaja w Brzegu, których fragmenty znajdują się obecnie w Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu [7, s. 66].

Wybór dekoracji – postaci Neptuna – mógł się wiązać z ówczesnym przeznaczeniem placu jako miejsca handlu rybami (i stojącymi wokół kramami śledziowymi). Mógł również symbolizować wielkomiejskie ambicje hanzeatyckiego miasta Wrocławia [2]. Należy także wspomnieć, że w nieodległej biskupiej Nysie powstała Fontanna Trytona wzorowana na rzymskim dziele Gianlorenzo Berniniego, a pomniki Neptuna pojawiły się też w Świdnicy, Legnicy, Jeleniej Górze czy Gliwicach. Intencje pomysłodawców początkowo nie zostały docenione przez mieszkańców, a posąg zyskał pogardliwą nazwę *Gabeljürge* – „Jurek z widłami”. W XIX w. Neptun był już jednak lokalną atrakcją, o czym świadczą liczne pocztówki oraz wzmianki o odbywających się pod fontanną imprezach sylwestrowych [5]. Z inicjatywy prezydenta policji (niem. *Polizeipräsident*) Heinkego i za ofiarowaną przez tegoż sumę 500 talarów dokonano w roku 1838 konserwacji fontanny. Wtedy też zapewne doprowadzono wodę do górnych partii monumentu (paszcz delfinów oraz trójzębu Neptuna). Kolejne prace restauratorskie zostały zlecone w roku 1872 rzeźbiarzowi Albertowi Rachnerowi i trwały do kwietnia roku 1874². Najprawdopodobniej w tym okresie powstała nowa dwunastoboczna balustrada fontanny. Fontanna Neptuna stała na pl. Nowy Targ do roku 1945.

Podczas prac archeologicznych w 2010 r. odkryto 16 fragmentów rzeźbiarskiej i architektonicznej dekoracji słupa fontanny oraz fragment XIX-wiecznej balustrady³. Zostały one poddane szczegółowej analizie ikonograficznej oraz konfrontacji ze znanymi źródłami ikonograficznymi.

Najstarsze znane przedstawienie wrocławskiej Fontanny Neptuna to akwaforta z 1736 r. wykonana przez Karola Remsharta według rysunku Friedricha Bernharda Wernera (Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu) [1, il. 49]. Jest to fantazyjne przedstawienie fontanny, które od późniejszych znanych źródeł różni się kształtem basenu fontanny (przenikające się płany czworoboku

The original Fountain of Neptune in Wrocław stood in the south part of Nowy Targ Square, most likely in the place of an earlier utility water intake. It was commissioned by Wrocław City Council in 1732 and made by the stonework entrepreneur Johann Adam Karinger [5, pp. 143–145] and his collaborators: the sculptor Johann Jakob Bauer and the stoneworker Johann Baptist Lemberger. The works cost 2086 thalers [6, p. 135]. Bauer, who is known also as the author of the decorations of the organ in St. Nicholas' Church in Brzeg, whose fragments are at present in the Museum of the Piast Dukes of Silesia in Brzeg, is believed to be the author of the figure of Neptune, and most likely of the remaining figural representations as well [7, p. 66].

The selection of decorations – the figure of Neptune – could have been connected with the use of the square as a place for trading fish, with market stalls with herrings standing around. It also could have been a sign of the grand urban ambitions of the Hanseatic city of Wrocław [2]. It should be mentioned that the Triton Fountain, which emulated the Roman masterpiece by Gianlorenzo Bernini, was built in the nearby episcopal see in Nysa and the monuments of Neptune appeared also in Świdnica, Legnica, Jelenia Góra and Gliwice. At first, however, the intentions of the originators were not appreciated by the city residents and the statue was nicknamed *Gabeljürge* – “Farmer with a pitchfork.” Anyway, Neptune became a local attraction already in the 19th century, which is confirmed by numerous postcards and mentions of New Year's Eve parties taking place by the fountain [5]. In 1838, on the initiative of the Police President (in German *Polizeipräsident*) Heinke, and for 500 thalers offered by him, the fountain was restored. Most probably, at that time the water pipes were laid to the upper sections of the monument (dolphins' mouths and Neptune's trident). More restoration work was commissioned in 1872 to the sculptor Albert Rachner and it lasted until April 1874². Most probably, at that time a new twelve-sided balustrade of the fountain was made. The fountain of Neptune stood in the Nowy Targ Square until 1945.

In 2010, 16 fragments of the sculptural and architectural decoration of the fountain's column and a fragment of the 19th-century balustrade were found during archeological works³. They were subjected to a careful iconographic analysis and compared to known iconographic sources.

The oldest known image of the Fountain of Neptune in Wrocław is the etching from 1736 made by Karol Remshart based on the drawing by Friedrich Bernhard Werner (University Library in Wrocław) [1, Fig. 49]. This is a fantastic rendition of the fountain that differs from later

² [6, s. 138]. H. Markgraf podaje, iż w roku 1874 ustawione zostały nowe figury fontanny, informacji tej nie potwierdza analiza stylistyczna zachowanych fragmentów oraz zdjęć archiwalnych.

³ Trudno dziś stwierdzić, co stało się z innymi fragmentami zburzonej fontanny. Kwerenda we wrocławskim oddziale Muzeum Narodowego oraz w Muzeum Architektury we Wrocławiu nie przyniosła nowych znalezisk. Także detale rzeźbiarskie z motywem delfinów przechowywane w opactwie lubińskim pochodzą z innego zabytku.

² [6, p. 138]. H. Markgraf mentions that new figures of the fountain were installed in 1874; this information is not confirmed by the style analysis of the original fragments and old pictures.

³ It is difficult to determine what happened to the other fragments of the destroyed fountain. The preliminary research at the National Museum in Wrocław and at the Museum of Architecture in Wrocław did not provide new findings. The sculptural details with the motif of dolphins held in the abbey in Lubiąż also come from a different monument.

i owali zamiast wieloboku) oraz jednokondygnacyjną kompozycją filaru, na którym umieszczono postać Neptuna. Jest to również jedyne wyobrażenie otaczającej fontannę kutej kraty.

Inne, uproszczone, graficzne przedstawienie fontanny znajduje się na dwóch XVIII-wiecznych planach Wrocławia⁴. Fontanna Neptuna została również zaznaczona na XIX-wiecznym oraz XX-wiecznym planie miasta⁵. Przedstawienia te, ze względu na cel i skalę, są schematyczne, zwłaszcza wobec późniejszych studiów rysunkowych oraz fotografii. Z wyjątkiem planu z 1752 r. przedstawiają fontannę w centrum placu.

Kolejnym wyobrażeniem fontanny jest grafika Carla Bacha z 1824 r. [4]. Jest to przedstawienie filaru fontanny umieszczonego w centrum ogrodzonego ośmioboczną balustradą z płycinami basenu. Kompozycja figury Neptuna odbiega od znanych późniejszych przedstawień fotograficznych. Prawa, trzymająca trójząb ręka spoczywa ugięta na piersiach postaci, zamiast ponad głową Neptuna. Przedstawienie to dostarcza licznych szczegółowych informacji o ikonografii rzeźbiarskiego wystroju fontanny. Czytelne są na nim cztery figury delfinów u stóp Neptuna oraz ustawione naprzemiennie, dźwigające misę fontanny cztery postacie: dwie o torsach męskich oraz dwie – żeńskich. Grafika eksponuje również, słabo widoczne na publikowanych w formie pocztówek zdjęciach, girlandy kwiatowe oraz ornamenty z motywami muszli w dolnej partii monumentu. Fragmenty wystroju architektonicznego (detale zdobiących filar pilastrów) różnią się od odnalezionych podczas wykopalisk fragmentów. Są wzbogacone o regencyjne i floralne ornamenty na płaszczyznach pomiędzy kanelowanymi pilastrami. Po raz pierwszy wyraźnie została zaznaczona dwukondygnacyjność fontanny z dzielącą ją muszlową misą.

Należy również odnotować powstały w 1846 r. obraz Philippa Hoyolla „Szturm piekarni na Neumarkt”, w którego rogu pojawia się fragment Fontanny Neptuna.

Omawiając przedstawienia fontanny, nie można pominąć rysunku autorstwa Otto Ferdinanda Probst z 1899 r. Widnieje pod nim napis: *Gäbeljuerge renov. 1900*. Na rysunku tym widoczna jest nowsza otoczona schodami balustrada oraz woda spływająca z paszczy czterech delfinów. Formy widocznych górnych partii architektonicznych odpowiadają odnalezionym w 2010 r. fragmentom.

Kolejnych informacji dostarczają liczne wizerunki fontanny na pochodzących sprzed 1945 r. kartkach pocztowych [3].

Ostatnim źródłem ikonograficznym jest zdjęcie zwalonej fontanny. Na pierwszym planie znajduje się odnaleziony fragment torsu Neptuna. Widoczna jest również forma misy fontanny wykonanej w formie czterech zbiegających się ku filarowi muszli.

Spośród odkrytych 16 rzeźbiarsko-architektonicznych fragmentów fontanny zidentyfikowano: fragment torsu

known sources in the shape of the fountain basin (square and oval outlays instead of a polygon) and in the single-stage composition of the pillar with the figure of Neptune. This is also the only image of the forged grille surrounding the fountain.

Another, simple graphic view of the fountain can be found in two 18th-century plans of Wrocław⁴. The Fountain of Neptune was also marked on the 19th-century and the 20th-century plans of the city⁵. Due to their purpose and scale these views are schematic, especially when compared with later studies of drawings and photographs. With the exception of the plan from 1752, they show the fountain in the center of the square.

Another image of the fountain is a graphic by Carl Bach from 1824 [4]. It shows the pillar of the fountain located in the center of the basin surrounded by an octagonal balustrade with panels. The composition of the figure of Neptune differs from its later known photographic presentations. His right hand, holding the trident, rests bent on his chest instead of over his head. This presentation provides a lot of detailed information about the iconography of the sculptural decoration of the fountain. It clearly presents four figures of dolphins at the foot of Neptune and four figures, located alternately, holding the bowl of the fountain: two with male and two with female torsos. The graphic also shows poorly visible, on pictures published as postcards, flowery garlands as well as ornaments with shell motifs in the lower section of the monument. The fragments of the architectural decorations (details of pilasters decorating the pillar) differ from the fragments found during excavations. They are decorated with Regency and floral ornaments on the planes between fluted pilasters. The two stages of the fountain with the shell bowl dividing it was clearly marked for the first time.

Furthermore, it should be noted that the painting by Philipp Hoyoll from 1846 “Raid against Bakery on Nowy Targ Square” shows a fragment of the Fountain of Neptune in its corner.

When discussing the images of the fountain, it is impossible not to mention the drawing by Otto Ferdinand Probst from 1899 with the inscription: *Gäbeljuerge renov. 1900*. The drawing shows a newer balustrade surrounded by steps and the water flowing down from the mouths of four dolphins. The forms of the visible upper architectural sections match the fragments found in 2010.

More information comes from numerous views of the fountain on postcards from before 1945 [3].

The last iconographic source is a picture of the collapsed fountain. In the foreground, there is a fragment of torso of Neptune which was found. The fountain bowl made in the form of four shells converging toward the pillar is also visible.

From among 16 sculptural and architectural fragments of the fountain which were found the following were

⁴ Duszpasterstwo katolickie we Wrocławiu (1752) oraz Widok perspektywiczny miasta od pld.-wsch. (1769). Oba publikowane w: [8].

⁵ Plan Starego Miasta i Wyspy Mieszcząskiej (1865), Plan katastralny (1902–1912) w: [8].

⁴ Catholic Chaplaincy Building in Wrocław (1752) and the Perspective of the city from south-east (1769). Both published in: [8].

⁵ Plan of Old Town and Mieszcząska Island (1865), Cadastral plan (1902–1912) in: [8].

Il. 1. Tors postaci Neptuna

Fig. 1. Torso of Neptune

Il. 2. Detal architektoniczny filaru

Fig. 2. Architectural detail of the pillar

Il. 3. Ornamenty muszlowe i fragment filaru

Fig. 3. Shell ornaments and fragment of the pillar

Il. 4. Fragment ornamentu muszlowego

Fig. 4. Fragment of shell ornament

Neptuna (il. 1)⁶, dwa fragmenty draperii okrywającego go płaszcza, fragment brody bądź włosów tejże postaci, fragment przedramienia, trzy fragmenty kanelowanych, zwieńczonych wolutą pilastrów (il. 2, jeden z nich na il. 3), trzy żłobione wewnętrzne fragmenty miski fontanny, dwa fragmenty dekoracji floralnej oraz dwa – dekoracji w formie muszli (il. 4), a także rzeźbiarskie, większe przedstawienie muszli konchowej.

Na podstawie zaprezentowanego powyżej materiału źródłowego można pokusić się o częściową rekonstrukcję form fontanny. Wiadomo, że był to dwukondygnacyjny wodotrysk z rzeźbiarskimi przedstawieniami figuralnymi osadzonymi oraz zakomponowanymi symetrycznie wokół centralnego filaru z figurą Neptuna. Dekorowany zwień-

identified: fragment of torso of Neptune (Fig. 1)⁶, two fragments of drapery of his robe, fragment of his beard or hair, fragment of forearm, three fragments of fluted pilasters crowned by a volute (Fig. 2, one of them in Fig. 3), three carved internal fragments of the fountain bowl, two fragments of floral decoration and two fragments of decoration in the form of a shell (Fig. 4), as well as a sculptural bigger piece of a conch.

One could attempt to partially reconstruct the form of the fountain on the basis of the source material presented above. It is known that it was a two-stage fountain with figural sculptures placed and composed symmetrically around the central pillar with the figure of Neptune. The pillar decorated with pilasters crowned by volutes supported the fountain bowl in the shape of four *pecten maxi-*

⁶ Fragment ten został zidentyfikowany dzięki wyźłobieniu oraz rdzawym pozostałościom po metalowym trójzębie opartym niegdyś o tors postaci.

⁶ The fragment was identified by the fluting and reddish remains of the metal trident once leaning against the figure's torso.

czonymi wolutami pilastrami filar dźwigał wykonaną w kształcie czterech muszli *pecten maximus* misę fontanny i osadzony był w pierwotnie ośmiobocznym, od lat 70. XIX w. dwunastobocznym basenie z kamienną balustradą. U jego podstawy umieszczone były cztery postacie o ludzkich torsach oraz podwójnych rybich ogonach wspierających muszlową misę: dwóch trytonów oraz dwie syreny⁷.

Rzeźba Neptuna przedstawiała postać muskularnego, brodatego mężczyzny w średnim wieku, stojącego w kontrapoście z ciężarem ciała spoczywającym na wyprostowanej prawej nodze. W prawej, ugiętej w łokciu oraz uniesionej ponad głowę ręce trzymał wykonany z metalu trójząb. Lewa spoczywająca na prawym udzie postaci ręka podtrzymywała okrywającą biodra i przerzuconą przez ramię draperię płaszcz. Lewa noga była ugięta w kolanie. Głowa skierowana na wprost. Postać stała na podstawie na rzucie kwadratu w formie fragmentu skały z czterema stylizowanymi przedstawieniami delfinów umieszczonymi centralnie na osi każdego z jej czterech boków. Z zębów atrybutu Neptuna oraz pysków delfinów płynęła woda, co ilustrują liczne kartki pocztowe sprzed II wojny światowej. Grupa Neptuna stała na wspomnianym kolistym w przekroju filarze, którego znajdująca się ponad muszlową misą górna część wzbogacona była czterema symetrycznie rozmieszczonymi przedzielonymi opaską pilastrami. Zachowały się trzy fragmenty dekorowanej części filaru ukazujące formę jego przekroju, kształt woluty oraz kanelowanego trzonu pilastra.

Misa fontanny przedstawiona była w formie czterech zbiegających się u filaru, zakończonych wolutą, z wewnętrzną stroną skierowaną ku górze, muszli. Zewnętrzna powierzchnia była głęboko opracowana, faktura naśladowała kształt skorupy. Odnaleziono trzy fragmenty wewnętrznej strony misy o płytkich układających się pasmo-wo żłobieniach.

Misę dźwigały cztery wyobrażenia klęczących morskich stworów z uniesionymi ponad głowy symetrycznie rozpostartymi ramionami. Były to dwie postacie trytonów oraz dwie postacie syren umieszczone naprzemiennie. Figury pół ludzi, pół ryb przedstawione zostały w formie nagich popiersi młodzieńców oraz panien, których ciała przechodzą w wydatne, okryte głęboko żłobionymi łuskami podwójne, wywinięte do góry i na zewnątrz rybnie ogony. Znane przedstawienia ikonograficzne ukazują postacie o idealizowanych pozbawionych ekspresji obliczach i sugerują znaczne podobieństwo, powtarzalność typu obu postaci męskich oraz kobiecych. Trytony to młodzieńcy o krótkich lokowanych włosach oraz muskularnych torsach, syreny z włosami upiętymi na głowie cechują znacznie delikatniejsze kształty. Zachowany fragment przedramienia wątej, gładkiej, ugiętej w łokciu ręki należał zapewne do jednej z niezachowanych figur syren. Bezpośrednio do wyrzeźbionej partii ręki przylega fragment liścia, znane są również dwa fragmenty dekoracji floralnej z kwiatami róż. Detale te wraz ze źródłami

*mus shells and it was located inside a water basin, originally octagonal and since the 1870s twelve-sided, with a stone balustrade. At its basis, there were four figures with human torsos and forked fish tails supporting a shell bowl: two tritons and two sirens*⁷.

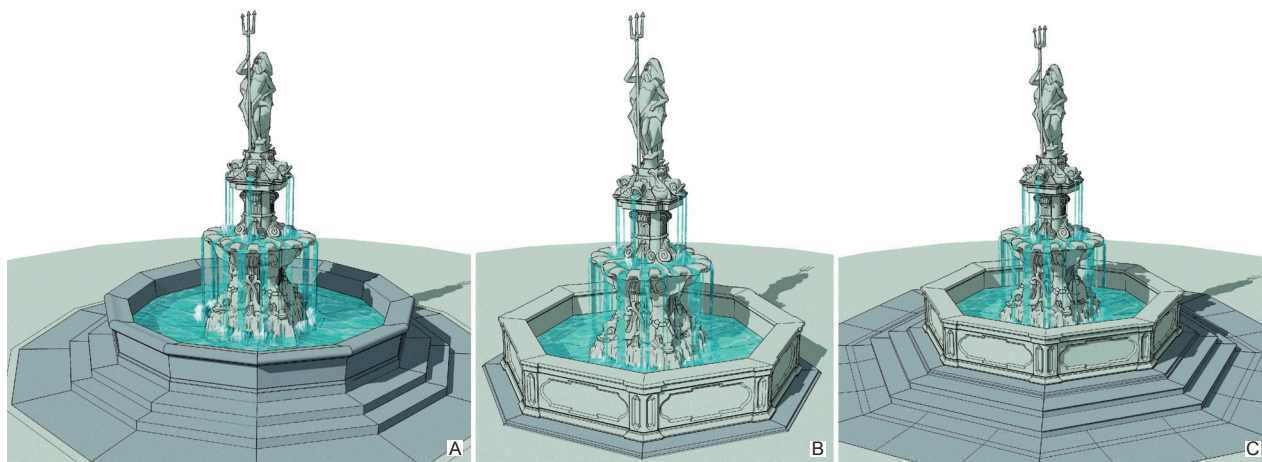
The sculpture of Neptune presented a figure of a muscular, bearded, middle-aged man, standing in *contrapposto* with the weight of the body resting on his right leg straightened out. He was holding a metal trident in his right hand, his right arm bent at the elbow resting on his torso, not above his head. His left arm resting on his right thigh was holding the drapery of the robe covering his hips and flung over the shoulder. His left leg was bent at the knee, his head looking straight on. The figure was standing on a square base in the form of a piece of rock with four stylized figures of dolphins located centrally on the axis of each of its four sides. The water was flowing from the prongs of Neptune's attribute and dolphins' mouths, which is illustrated on numerous postcards from before WWII. The group of Neptune stood on a round pillar whose upper section above the shell bowl was decorated with four symmetrically spaced pilasters divided by a band. The three original fragments of the decorated part of the pillar show the form of its section, the shape of the volute, and the fluted shaft of the pilaster.

The fountain bowl was presented in the form of four shells converging at the pillar, crowned by a volute with its internal side upwards. Its external side was deeply carved, its texture emulated the shape of a shell. There were found three fragments of the bowl's internal side with shallow flutings in bands.

The bowl was supported by four kneeling marine creatures with their arms symmetrically stretched out held over their heads. They included two figures of tritons and two figures of sirens placed alternately. The figures of half man half fish were presented as naked busts of young men and maidens whose bodies turn into forked fish tails with deeply carved scales, the tails turning up and outwards. The known iconographic images show figures with idealized expressionless faces and suggest a significant similarity, repetitiveness of the type of both male and female figures. The tritons are young men with short, curly hair, and muscular torsos, whereas the sirens with hair tied up on the heads feature much more delicate shapes. The original fragment of the forearm of a frail, smooth, bent at the elbow arm most likely comes from one of the siren figures that has not survived. A fragment of a leaf directly touches the sculpted part of the arm; there are also known two fragments of floral decoration with rose flowers. Those details as well as archival sources prove that the stone material was not carved out from above the arms but concealed with that decoration. The tails of the figures were also richly decorated, especially close to the place where the human body turned into fish.

⁷ W literaturze przedmiotu postacie te najczęściej określa się jako cztery Nereidy. Stąd błędne przekonanie, iż były to cztery figury kobiece. O tym, iż figury atlantów nie przedstawiały nimf morskich, świadczą również widoczne na zdjęciach zakończenia tułowia w formie rybich ogonów.

⁷ In the literature of the subject these figures are usually referred to as four Nereides. This caused a misconception that they were four female figures. The endings of the trunks in the form of fish tails which are visible in the pictures also testify to the fact that the figures of atlantes did not represent sea nymphs.

Il. 5. Rekonstrukcja fontanny autorstwa Rafała Karnickiego.

A. Obudowa basenu XIX w. B. Obudowa basenu barokowa. C. Obudowa basenu barokowa zmonumentalizowana

Fig. 5. Reconstruction of the fountain by Rafał Karnicki.

A. 19th-century basin front. B. Baroque basin front. C. Monumentalized Baroque basin front

archiwalnymi dowodzą, iż materiał kamieniarski ponad opracowanymi ramionami nie został wybrany, ale zamaskowany wspomnianą dekoracją. Bogato zdobione były również ogony postaci, zwłaszcza blisko połączenia partii ciała ludzkiego oraz ryby. Słabo widoczną na przedwojennych zdjęciach dekorację porównać można do opasających postacie girland, których częścią mogły być dwa zachowane fragmenty dekorowane drobnymi muszlami.

Na filarze pomiędzy rozpostartymi ramionami dźwigających muszle postaci powtórzony został motyw czterech zwieńczonych wolutą kanelowanych pilastrów.

Nieznany jest sposób opracowania rzeźbiarskiej dolnej partii podstawy fontanny oraz postaci poniżej poziomu częściowo je przesłaniającej balustrady. Nieznane jest również pierwotne umieszczenie odnalezionego znacznych rozmiarów kamiennej muszli konchowej.

Pierwotny basen fontanny miał formę kamiennego ośmioboku, być może o powierzchniach balustrady dekorowanych płycinami, oraz otoczony był kutą kratą. W XIX w. został on zastąpiony przez dwunastoboczną gładką balustradę umieszczoną na podwyższeniu w formie trzech wiodących ku fontannie i otaczających ją stopni.

Obecnie czekamy na ekspozycję fragmentu torsu postaci Neptuna na rekonstruowanej głowicy filaru fontanny w Parku Staromiejskim. Należy jednak rozważyć i możliwość powrotu monumentu na jego pierwotne miejsce – pl. Nowy Targ. Rysunkowe rekonstrukcje Rafała Karnickiego (il. 5) ilustrują stan wiedzy o formie fontanny zarówno z okresu jej powstania wraz z ośmioboczną, barokową balustradą, jak i po jej wymianie na dwunastoboczną, XIX-wieczną wraz z trzema rzędami wiodących ku niej stopni. Architektoniczny „szkielet” kompozycji jest możliwy do odtworzenia, osobny problem stanowią, ukazane schematycznie na wspomnianych rysunkach, partie rzeźbiarskie. Zgromadzone informacje pozwalają na szczegółowe odtworzenie programu ikonograficznego fontanny, trudno jednak przewidzieć, do jakiego stopnia rekonstrukcja zbliżyłaby się do oryginalnej formy. Nie byłaby to jed-

The decoration which is poorly visible in the prewar pictures can be compared to the garlands around the figures, from which the two original fragments decorated with small shells can come from.

The motif of four fluted pilasters crowned by volutes is repeated on the pillar between the stretched out arms of the figures supporting the shells.

The sculptural form of the lower section of the fountain base with the balustrade partially blocking its view below its level remains unknown. The original location of a rather large stone conch which was found is also unknown.

The original water basin of the fountain had a form of a stone octagon, maybe with the surfaces of the balustrade decorated with panels and it was surrounded by a forged grille. In the 19th century, it was replaced by a twelve-sided smooth balustrade on an elevated base in the form of four steps leading to the fountain and surrounding it.

At present we are waiting for the exposition of the fragment of the torso of the figure of Neptune on the reconstructed capital of the pillar of the fountain in Staromiejski Park. However, the possibility of the return of the monument to its original place – Nowy Targ Square – should also be considered. The reconstructions on the drawings by Rafał Karnicki (Fig. 5) illustrate the knowledge of the form of the fountain both from the period when it was constructed with the octagonal, Baroque balustrade and after its replacement with the 19th-century one with twelve sides and three rows of steps leading toward it. It is possible to restore the architectural “skeleton” of the composition, whereas the sculptural sections shown schematically in those drawings are a separate problem. Based on the information which was collected it is possible to restore in detail the iconographic program of the fountain, however, it is difficult to predict to what extent such a reconstruction would imitate the original form. On the other hand, it would not be the first attempt

nak pierwsza tego typu próba we Wrocławiu. Z tych najbardziej znanych wspomnieć należy choćby: wierną kopię Fontanny-Niedźwiadka na Rynku (1998), wykonany przez Stanisława Wysockiego rzeźbiarski portret Eugeniusza Geta-Stankiewicza jako Murzyna (2000), który ma przypominać o dawnym godle Kamienicy pod Murzynem (pl. Solny 2/3) czy nową kolumnę maryjną wraz z wykonaną przez Ryszarda Zaryckiego figurą przy obecnej katedrze grekokatolickiej pw. św. Wincetego i Jakuba.

of that type in Wrocław. The most notable ones include for instance: a faithful copy of the Bear-Fountain in the Market Square (1998), the sculptural portrait of Eugeniusz Get-Stankiewicz as a Negro (2000) made by Stanisław Wysocki which is supposed to remind of the old coat of arms of the House of Negro (Solny Square 2/3) or the new column with the figure of the Virgin Mary made by Ryszard Zarycki next to SS. Vincent and James Greek-Catholic cathedral.

*Translated by
Tadeusz Szalamacha*

Bibliografia / References

- [1] Czerner O., *Wrocław na dawnej rycinie*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989.
- [2] Dobrzyniecki A., *Fontanna Neptuna*, [w:] J. Harasimowicz (red.), *Encyklopedia Wrocławia*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2006, s. 204.
- [3] <http://wroclaw.hydral.com.pl/005662,foto.html> [data dostępu: 15.09.2011].
- [4] *Ikonografia Wrocławia*. T. 2: Rysunek i akwarela. Obrazy olejne. Dioramy. Medalierstwo. Rzemiosło artystyczne, pod red. P. Łukaszczyka, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 2008.
- [5] Kalinowski K., *Rzeźba barokowa na Śląsku*, PWN, Warszawa 1986.
- [6] Markgraf H., *Die Straßen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen, Mitteilungen aus dem Stadtarchiv der Stadtbibliothek zu Breslau. Zweites Heft*, Verlag von E. Morgenstern, Breslau 1896, s. 135–139.
- [7] Więcek A., *Jan Jerzy Urbański. Studium o rzeźbie wrocławskiej pierwszej połowy XVIII stulecia*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963.
- [8] *Wrocław*, [w:] M. Młynarska-Kaletynowa (red.), *Atlas historyczny miast polskich*, t. 4: Śląsk, z. 12, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.

Streszczenie

Artykuł powstał z powodu odkrycia fragmentów rzeźbiarskiej oraz architektonicznej barokowej dekoracji Fontanny Neptuna stojącej na pl. Nowy Targ do 1945 r. Miało ono miejsce podczas wykopalisk archeologicznych prowadzonych przez zespół archeologów Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem prof. Jerzego Piekalskiego. Odnalezione fragmenty oraz analiza dostępnych źródeł ikonograficznych przynoszą nowe informacje dotyczące znanego, choć niezachowanego dzieła małej architektury. Umożliwiły również prezentowaną rysunkową rekonstrukcję zabytku autorstwa dr. inż. arch. Macieja Małachowicza oraz mgr. inż. arch. Rafała Karnickiego.

Słowa kluczowe: barok, rzeźba, Wrocław, fontanna Neptuna, plac Nowy Targ, Jan Adam Karinger, Jan Baptista Lemberger, Jan Jakub Bauer

Abstract

The text “The Fontaine of Neptune from Nowy Targ square in Wrocław” increased by the fact of discovering the sculptural and architectural Baroque decoration of The Fontaine of Neptune, which till 1945 stood in Nowy Targ. This event took place during archeological excavation held by professor Jerzy Piekalski and the archeological team from The Archeology Institute of Wrocław University. Details found and the analysis of the object’s iconography deliver new informations about the well known but not existing piece of small architecture. This has also given the opportunity to present the monument’s reconstruction of the authorship of dr. inż. arch. Maciej Małachowicz and mgr. inż. arch. Rafał Karnicki.

Key words: Baroque, sculpture, Wrocław, the Fountain of Neptune, Nowy Targ Square, Johann Adam Karinger, Johann Baptist Lemberger, Johann Jakob Bauer

Kontakt, mozaika szklana, autor Ewa Cisek
Contact, glass mosaic by Ewa Cisek